

Liv Merete Nielsen

Kunst- og designfagenes plassering i videregående opplæring 1976-2006

Sammendrag

Da yrkesskoler, husflidsskoler og gymnasia i Norge ble samlet i én felles videregående skole i 1976, var en av intensjonene at elevene skulle kunne kombinere praktisk og teoretisk utdanning. På "husflidslinja" fikk kunst- og designfagene gode rammer for utvikling, men elevene fikk ingen sluttkompetanse. I perioden 1994-2006 fikk kunst- og designfagene stor oppslutning med utdanningstilbudet Tegning, form og farge med studiekompetanse. Denne hybridformen ble opprettet under den yrkesfaglige studieretningen Formgivning, og den fungerte som et studieforberedende tilbud som både ga studiekompetanse og realkompetanse som grunnlag for opptak på høyere utdanning innen kunst, design og arkitektur. Ambisjonen fra 1976 om å kombinere teoretiske og praktiske fag har blitt fulgt opp med å øke antall obligatoriske teoretiske allmennfag på de yrkesfaglige studieretningene, spesielt etter 1994. Departementet har ikke på tilsvarende måte pålagt skolene å integrere flere praktiske fag på allmennfaglig studieretning. Det valgbare linje-/studieretningsfaget Form og farge har derfor bare i beskjeden omfang blitt gitt som tilbud til elevene i denne perioden.

Nøkkelord: videregående opplæring, kunstfag, designfag, husflidsfag, studiekompetanse, formgivingsfag, Reform 94.

Innledning

Utdanningstilbudene innen kunst- og designfag i den videregående opplæringen har i perioden 1976-2006 hatt ulike betegnelser, plasseringer og ulikt omfang. De har stått i en mellomposisjon mellom yrkesfag og allmennfag, ved at de har vært praksisbaserte verkstedsfag samtidig som de har hatt et allmenndannende siktemål. En slik mellomposisjon i utdannings-systemet er utfordrende, fordi det knyttes ulike rammefaktorer og status til om et fag er definert som det ene eller det andre. Elever på yrkesfaglige studieretninger har hatt flere undervisningstimer i uka enn elever på allmennfaglig studieretning, og klassene har vært mindre. Rammefaktorene har altså vært romsligere dersom et fag defineres som et praktisk yrkesfag. Men allmennfagene har tilsynelatende hatt høyere status enn yrkesfagene. Det har de hatt fordi allmennfagene fremdeles har vært nøkkelen til studiekompetanse og dermed inngangsbilletten til høyere utdanning og større fleksibilitet i et senere yrkesliv. *Studiekompetanse* står derfor sentralt for å forstå den komplekse problematikken knyttet til kunst- og designfagenes plassering i den videregående opplæringen.

For å kunne beskrive endringer i kunst- og designfagenes plassering som skolefag, har jeg tatt utgangspunkt i de vedtatte læreplanene fra perioden 1976-1994. Læreplanenes formuleringer har, sammen med forskning og rådende ideer om fag og utdanning, innvirkning på fagenes plassering og dimensjonering i skolesystemet (Goodson, 1993[1982], 1995; Gundem, 1990; Skarpenes, 2007). Det finnes også ulike tradisjoner med tilhørende identitet, verdi- og vurderingsgrunnlag innenfor kunst- og designfagene. Nytt og funksjon har stått sterkt innen husflids- og håndverksfagene, og i møte med en kunstutdanningstradisjon har dette til tider vært opphav til motsetninger. Disse faglige motsetningene vil ikke stå i fokus i denne artikkelen, men de kan heller ikke unnlates å bli nevnt fordi de har innvirkning på fagfeltets legitimering og plassering. Implementeringen av nye fag og fagkombinasjoner i skolesystemet er også avhengig av aktørenes argumenter i planprosesser og en institusjonsforankret forståelse for legitimiteten av et fagfelt. Artikkelen er skrevet med utgangspunkt i et

aktørperspektiv som lærer på det som kalles ”husflidslinja”, som lærerutdanner og som aktiv kritiker av Reform-94.

I denne artikkelen vil læreplaner og rammefaktorer for de kunst- og designfag som på en eller annen måte kombineres med studiekompetanse, stå i fokus. Det betyr at de studietilbudene innen design og håndverk som har et direkte sikte mot fagbrev ikke vil bli vektlagt her. Kunst- og designfag blir i denne artikkelen benyttet som en samlebetegnelse, men ved omtale av konkrete læreplaner benyttes de fagbetegnelsene som brukes i planene. Artikkelen har sitt fokus på tiden fra 1976 fram til innføringen av Kunnskapsløftet i 2006. Som introduksjon vil jeg allikevel kort skissere noen momenter fra tiden før 1976, da utdanningene på dette nivået het gymnas, husflidsskole og yrkesskole.

Fra gymnas, husflidsskole og yrkesskole til videregående opplæring

Gymnaset har gjennomgått store forandringer fra det som i 1869 ble betegnet som latin-gymnas og realfaggymnas til dagens videregående opplæring. Linjedelingen kom med gymnasreformen i 1919 og lenge var latinlinjen, reallinjen og engelsklinjen de dominerende tilbudene i gymnaset. Da gymnaset ble treårig i 1964 ble nye linjer som naturfaglinjen, norrønlinjen og spesialformer av engelsklinjen opprettet. Innenfor denne engelsklinjen ble det åpnet for fransklinje, spansklinje og musikklinje, og dermed fikk et praktisk-estetisk fag innpass i gymnasstrukturen (Coward, 1974). Yrkesskolene eksisterte parallelt med gymnaset som separate utdanningsinstitusjoner som hadde et helt annet fokus. Her sto kvalifisering for det praktiske arbeidslivet i fokus helt fra starten, i motsetning til gymnasetes studieforberedende karakter. Læring gjennom praktisk arbeid, ofte organisert som en mester-lærling konstruksjon, sto sentralt i yrkesskolenes praksis og identitet. Husflidsfagene representerte en kultur for kvinnelig selvstendighet gjennom at kvinner fikk mulighet til å tjene egne penger på småskalaproduksjon. Husflidsbevegelsen startet som enkeltstående kurs for kvinner, hovedsakelig innen de tekstile fagområdene. Men det fantes også husflidsskoler for menn der vekt ble lagt på arbeid i tre og metall (Aakre, 2005). Husflidsskoler ble opprettet i fylkene for å gi ett- eller to-årige kurs med elementær håndarbeidsopplæring hovedsakelig i søm og vev for voksne (Rådet for videregående opplæring, 1982:10-11). Disse tre skoleslagene hadde ulike siktemål. Gymnaset skulle forberede for studier på universitetet mens yrkesskolene skulle gi konkret sluttkompetanse innen et praktisk yrke. Husflidsskolene sto i en mellomposisjon uten tydelig uttalt formell sluttkompetanse i form av fagbrev eller studiekompetanse.

Felles videregående opplæring fra 1976

På slutten av 1960-årene var det bare omlag 25% av ungdomskullene som tok gymnaset (Coward 1974). Behovet for variert arbeidskraft i et mer sammensatt arbeidsliv var en av grunnene til at det i 1965 ble nedsatt en skolekomité som fikk i oppgave å vurdere behovet for opplæring og utdanning i aldersgruppa 16-19 år. Den skulle også vurdere grunnlaget for en felles lov for utdanning på dette nivået. Denne komiteen, som også ble omtalt som Steenkomiteen etter lederen Reiulf Steen, leverte flere innstillinger om det videregående skoleverket (Kirke- og undervisningsdepartementet, 1967, 1969, 1970) der de foreslo å bygge ned grensene mellom gymnas og yrkesskole gjennom én felles lov. Også husflidsskoler, fagskoler for husstell og maritime skoler ble innlemmet i dette.

I 1976 ble loven om videregående opplæring fra 1974 iverksatt, der et av hovedprinsippene var å samle gymnas og yrkesskoler i én felles videregående skole. Ved å utvikle kombinerte videregående skoler, var ambisjonen å viske ut skillet mellom utdanningene. Allerede i skoleåret 1979/80 var 170 av totalt 294 videregående skoler etablerte som såkalte ”kombinerte skoler” (Andersen, 1999:104). Sammen med faget musikk, ble husflidsfagene plassert i en egen *Studieretning for husflids- og estetiske fag* (HE). Denne plasseringen fikk

stor innvirkning på kunst- og designfagenes posisjon i den videregående opplæringen. Men før jeg går inn på husflidsfagene posisjon, vil jeg beskrive det praktiske kulturfaget Form og farge som ble utviklet som valgbart linje-/studieretningsfag for elever som gikk på det som før het gymnas, men som nå fikk betegnelsen allmennfaglig studieretning. Jeg vil også problematisere implementeringen av dette.

Valgbare praktiske kulturfag på allmennfaglig studieretning 1976-2006

Gjennom to læreplansperioder ble Form og farge tilbudt som valgbart linje-/studieretningsfag på allmennfaglig studieretning. I 1976 som linjefaget Form og farge på *Studieretning for allmenne fag* (AF). Forhistorien og utviklingen av disse planene er forholdsvis dårlig dokumentert. På Valler gymnas i Bærum startet forsøk allerede i 1971, som en kombinasjon av realfag og formingsfag (Dyveke Bast, personlig kommunikasjon, 20.12. 2010). Liknende tilbudet ble også gitt på flere reformgymnas andre steder i landet.

Etter nye planer i 1994 (Reform 94) ble betegnelsen på allmennfaglig studieretning endret til *Studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag* (AØA). Det valgbare kulturfaget ble kalt Studieretningsfaget Form og farge I (FF1) i første år og Studieretningsfaget Form og farge II (FF2) i andre år (Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1997a). I tillegg ble det tilbudt studieretningsfag i Kunst- og kulturhistorie (Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1997b) og noen nasjonale valgfag med designprofil; Grafisk formgivning (Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1995a) og Arkitektur og omgivelser (Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1995b). På allmennfaglig studieretning fikk elevene 30 timer undervisning i uka.

Form og farge på Studieretning for allmenne fag 1976-1994

I det valgbare linjefaget Form og farge (FF) på *Studieretning for allmenne fag* (AF) sto praktisk skapende arbeid helt sentralt. I målene for Form og farge ble det lagt vekt på at elevene skulle utvikle sin visuelle sans og formopplevelse. Videre skulle elevene "...stimulere sin fantasi, kreativitet og selvstendige uttrykksevne..." og utvikle "...ferdighet i å uttrykke seg gjennom ulike materialer og teknikker, ved bruk av ulike redskaper". Også kunsthistorie og bevissthet om kunst og kultur sto sentralt i målformuleringene der elevene skulle "... tilegne seg kunnskaper om og forståelse for tidligere tiders og nåtidas kunst", og tilegne seg "...kunnskaper om og forståelse for den betydning kunst og visuelt miljø har for individ og samfunn" (Rådet for videregående opplæring, 1980:1). Slik kunnskap om kunst og kultur ble forventet å danne grunnlag for at elevene skulle utvikle sin allmenne visuelle sans, kreativitet og uttrykksevne gjennom ulike materialer og teknikker. Det ble lagt vekt på at målene skulle nås gjennom praktisk arbeid og at forholdene skulle legges til rette for dette, noe som ble presisert allerede i innledningen til planen: "Det er viktig at undervisningen i det praktiske arbeidet foregår i mindre grupper" (Rådet for videregående opplæring, 1980:1).

Fagplanen var konstruert som en emneplan der lærestoffet var inndelt i et kjernestoff og et tilvalgsstoff. Alle elevene skulle arbeide med kjernestoffet som hadde følgende emner: Tegning, Maling, Fargelære, Komposisjon, Grafiske aktiviteter, Tredimensjonal forming og Kunstorientering. Minst en fjerdedel av den totale undervisningstida ble anbefalt brukt til noen av emnene innen tilvalgsstoff som besto av; Tekstilaktiviteter, Trearbeid, Metallarbeid, Keramikk, Skriftforming, Spesielle emneområder innenfor kunst og arkitektur, Kunstformidling og Integrerte opplegg (Rådet for videregående opplæring, 1980:2-3). Under overskriften *Spesielle emneområder innenfor kunst og arkitektur* ble studier av nærmiljø, arkitekturvern, bolig- og byutforming fremhevet. Planen la også vekt på å beskrive arbeidsmåter i faget, der helhet, lokal tilpassning og tverrfaglighet ble trukket fram. Det ble lagt vekt på at elevene skulle gjennomføre ett større selvstendig arbeid siste året de hadde linjefaget. Om lokaler står det: "Skoler som tilbyr Form og farge som linjefag, bør ha et eget formings-

rom som bare brukes til dette faget. Rommet må ha god belysning og god ventilasjon og bør ha innlagt vann med vaskerenne/utslagsvask.” (Rådet for videregående opplæring, 1980:6). Videre står det at ”Formingsrommene må ha gode arbeidsbord som gir mulighet for ulike aktiviteter. Det må være rikelig med skaplass og helst et eget, lett tilgjengelig lagerrom for formingsmateriell. Rommet må ha effektive blendings-muligheter og audiovisuelt utstyr” (Rådet for videregående opplæring, 1980:6).

Elevene som valgte linjefaget Form og farge (FF) fikk en kombinasjonskompetanse, slik at de både fikk studiekompetanse og en viss realkompetanse som grunnlag for opptak ved arkitektur-, kunst- og designskoler. I planene ble det lagt opp til at elevene kunne velge tre undervisningstimer på videregående skoles andre år og fem timer på tredje år. Linjefaget fikk ikke stor utbredelse, men det ble svært populært ved noen videregående skoler som f. eks. Oslo Katedralskole, Ski videregående skole og Valler videregående skole i Bærum. Særegent for disse skolene var at de hadde entusiastiske lærere som holdt høy kvalitet på undervisningen. Samtidig var disse lærerne pådrivere på sine skoler for å opprettholde og promotere tilbudet. At linjefaget ikke fikk det store gjennomslaget på landsbasis, kan ha flere årsaker. Det er lite som tyder på at det var noen nasjonal innsats for å fremme dette kulturelle tilbudet inn i skolen. Ved Oslo Katedralskole kan forklaringen på at de tilbød dette linjefaget kanskje føres tilbake til 1969, da skolen ble reformgymnas og Coward-modellen ble valgt. Denne modellen ble karakterisert som en linje-/greinmodell, og på Oslo Katedralskole ble det tilbudt tre linjer med ulike greiner: 1) Matematisk-naturvitenskapelig linje, 2) Nyspråklig linje og 3) Klassisk linje. Den nyspråklige linjen fikk en estetisk grein og dermed fotfeste på skolen. (Langangen, 2004).

Form og farge på Studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag 1994-2006

Etter innføringen av Reform 94 (R94) ble linjefaget videreført som studieretningsfagene Form og farge I (FF1) og Form og farge II (FF2) på den allmennfaglige *Studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag* (AØA). Dette studieretningsfaget ble normalt tilbudt fra andre studieår med; FF1 (3 timer/uken) på Videregående kurs 1 (VK1) og FF2 (5 timer/uken) på Videregående kurs 2 (VK2). I innledningen til planen står det: ”Form og farge er et fag som gir bred, allmenndannende kompetanse og som utvikler evnen til å se og til å skape” (Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1997a:3). Studieretningsfagets allmenndannende og studieforbereende profil ble understreket ved at det kunne være ”... et skritt på veien til videre studier i estetiske fagområder ved høyskoler og universiteter. Men faget er også et tilbud til dem som ønsker et bredere dannelses-grunnlag (sic) som integrerer flere sider av mennesket” (Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1997a:3). Målene i FF1 og FF2 ble tilpasset strukturen for R94 og innholdet var knyttet til tegning, form og farge. Gjengivelse av et motiv i flate og rom sto sentralt i planen. Det gjorde også utvikling av evnen til å visualisere egne ideer ved hjelp av tegning og modeller. Kjennskap til form, farge og materialer som virkemidler og kunst- og kulturhistorie som kontekst til historiske- og nåtidsuttrykk, sto sentralt både i FF1 og FF2. Planen la vekt på formalestetiske virkemidler, men hadde også en lenke til den kontekst bildet skulle forholde seg til eller den kontekst gjenstanden skulle virke i.

Heller ikke i denne perioden fikk linjefaget Form og farge stor utbredelse. Det ble hovedsakelig videreført på de skolene som hadde hatt linjefaget før 1994. Kanskje ligger forklaringen i at antallet timer var for lite for de elevene som ønsket seg realkompetanse for å komme inn på kunst-, design- eller arkitektstudier. Det kan også ligge interessekonflikter på AØA knyttet til rekruttering av elever til de tradisjonelle real- og språkfagene. Et praktisk studieretningsfag som FF1 og FF2 kunne oppfattes som en konkurrent til disse, og dermed forrykke posisjoner. Den enkelte skole hadde stor innflytelse på hvilke fag som ble tilbudt, og dermed sto lærerkollegiene i posisjon for å utøve en viss proteksjonisme. Vi kan heller ikke se

bort fra at elever ble rådet til å velge teoretiske fag fordi det var et kjent og trygt valg i forhold til fremtidige studie- og jobbmuligheter. Heller ikke studieretningsfaget Kunst- og kulturhistorie eller de nasjonale valgfagene Grafisk formgivning og Arkitektur og omgivelser fikk stor utbredelse. På høyskolene var det derimot stor søkning til kunst-, design- og arkitektstudier. Det forteller oss at elevinteressen var der.

Studieretning for Husflids- og estetiske fag 1976-1994

Da husflidsskolene ble innlemmet i strukturen for videregående opplæring ble ”husflidslinja”, som den ble kalt, lagt under *Studieretning for husflids- og estetiske fag* (HE) sammen med ”musikklinja” (Kirke- og undervisningsdepartementet, 1976a). Forut for denne plasseringen hadde det pågått en diskusjon om husflidsfagene skulle defineres som yrkesfag eller som et fagområde med større vekt på det estetiske (Aakre, 2005). Med den plasseringen som ble valgt ble ”husflidslinja” verken definert som yrkesfag eller allmennfag. På HE var det mulig å kombinere ulike løp. *Grunnkurs i formingsfag med hovedvekt på tegning, form og farge* (GKTFF) fikk en sentral plass som grunnlag for videre valg innen mer tradisjonelle husflidsfag. På videregående kurs 1 andre studieår kunne elevene i utgangspunktet velge; 1) Tegning, form og farge, 2) Søm, 3) Vev, 4) Tekstilforming, 5) Tre- og metallforming eller 6) Sami Duodji. Det samiske kurset var det eneste som også ble tilbudt som videregående kurs 2 (Aakre, 2005). Det fantes også varianter av halvårige kurs og to-årige kombinerte grunnkurs. Til tross for at elever kunne velge å gå flere år på ”husflidslinja”, ga studiet ingen formell sluttkompetanse verken med fagbrev eller studiekompetanse. Men elevene møtte heller ingen begrensning i forhold til hvor mange år de kunne bruke i den videregående opplæringen, og dette åpnet for at elever kunne ta både allmennfag og husflidsfag ved å bruke flere år i videregående skole.

Overgangen fra husflidsskoler til ”husflidslinja” hadde innvirkning på det faglige innholdet. Fra å ha lagt stor vekt på tekstile aktiviteter ved husflidsskolene, ble det nå lagt mer vekt på tegning, form og farge i grunnkurset. Det nye innholdet på grunnkurset ble prøvd ut på to husflidsskoler; i Oslo og i Risør. Det kom da fram at en del lærere oppfattet vektleggingen av tegning, form og farge som problematisk. For å imøtekomme utfordringene på grunnkurset arrangerte Rådet for videregående opplæring, (RVO) og Forsøksrådet for skoleverket tre forberedende kurs for lærere på Dombås, Kongsberg og i Morgedal (Forsøksrådet, 1978). Det ble også uttrykt ønske om en metodisk veiledning, og derfor nedsatte Forsøksrådet for skoleverket i 1976 en gruppe som skulle utvikle en slik (Forsøksrådet, 1978). Gruppen besto av kunstutdannede menn fra Oslo og kvinner fra husflidsskolene i Kristiansand, Rogaland og Oslo. I innledningen til den metodiske veiledningen står det: ”Vi har fått en ny videregående skole, hvor intensjonen er å sidestille praktiske og teoretiske fag. De estetiske fagene kan ennå ikke sies å ha funnet sin plass i dette system” (Forsøksrådet, 1978:1). Hele skolesystemet sto overfor denne utfordringen. På ideologisk plannivå var det enighet om lik verdsetting mellom praktiske og teoretiske fag, men i praksis var dette noe mer komplisert. I tillegg sto fagmiljøet overfor problemstillinger og utfordringer der ideer og tradisjoner fra kunst- og designverden fikk en større plass på husflidslinjas grunnkurs. Dette sto i kontrast til den tekstile og kvinnedominerte husflidstradisjonen der materialer, teknikker og nyttefunksjonen hadde stått sentralt.

På 1970-tallet var interessen for kulturarv, natur og ekte håndverk stor og ”husflidslinja” hadde forholdsvis mange søkere. ”Husflidslinja” representerte på en måte en motvekt til forbrukersamfunnets ”bruk-og-kast”-kultur og disse ideene sto sterkt i en del ungdomsmiljøer. I den innstillingen som RVO publiserte i 1982 gjenspeiles populariteten til ”husflidslinja” gjennom at 3912 elever gikk der i 1980/81. Størst var elevtallet på grunnkursene med 2799 (sic) elever, hvorav 1493 elever gikk på ettårig og halvårig Grunnkurs Tegning, form og farge (GKTFF), mens 180 elever tok toårig grunnkurs med diverse husflidsfag og 1123 elever gikk

på halvårige grunnkurs (hvorav 533 på Søm, 317 på Vev, 177 på Tekstilforming og 96 elever på Tre og metall) (Rådet for videregående opplæring, 1982:18-20).

Planene og den metodiske veiledningen vektla ”egen uttrykksevne” og emnelista var oppdelt i; linje, flate, tekstur, valør, farge, form og volum, romskapende midler, komposisjon og til slutt materialer og teknikker. I praksis beholdt og utviklet imidlertid de enkelte skolene ofte sine *egne* profiler. Disse profilene bygget på de kompetanser som fantes i lærerpersonalet på de enkelte skolene. En slik individualisert tregthet er ikke ukjent i utdanningssystemet i Norge, og det har sine styrker og svakheter. Husflidslinjenes profiler ble blant annet kommunisert gjennom utstillinger av eleverarbeider. Disse viste et stort spenn fra vektlegging av husflidstradisjonens håndverksprofil til en tydelig kunstprofil med vekt på stilleben og aktegninger. Ved noen skoler var lærerne også inspirert av den bevisstheten om visuell kultur som vokste fram ved Teckningslärarinstitutet i Stockholm og dette kom blant annet til uttrykk i elevenes arbeider (Marthinsen, Breitenstein, Nielsen & Rasmussen, 1984).

Samtidig som interessen for husflid, kunst og håndverk var stor på 1970-/1980-tallet, var det også stor konkurranse om å komme inn på høgskolestudier innen kunst, design og arkitektur. Det var ikke uvanlig at elever som allerede hadde tatt allmennfaglig studenteksamen også tok GK1TFF og deretter VK1TFF. Dette var for å kvalifisere seg for opptak på høgskolestudier som hadde praktiske opptaksprøver i tillegg til krav om studiekompetanse. I perioden 1980-1984 var det på ”husflidslinja” ved Hartvig Nissens videregående skole flere elever i denne kategorien. Også ved Elisenberg husflidsskole gikk det elever med slike ambisjoner. Undervisningen til tegnelærer Alf Trana på Elisenberg ble oppfattet som en ”forskole” til Statens Håndverks- og kunstindustriskole (SHKS) ved at mange av Tranas elever kom inn der. En del husflidslinjer fungerte på denne måten som ”forskoler” til høyere kunst-, design- og arkitekturutdanninger.

”Husflidslinja” fungerte også som en ”forskole” for elever som ønsket seg inn på faglærerutdanningene i forming på Statens Lærerhøgskole i Forming Oslo (SLFO) og Statens Lærerhøgskole i Forming Notodden (SLFN). For opptak på SLFO var det helt fram til 2009 krav om forutdanning innen kunst- og designfag i tillegg til kravet om generell studiekompetanse. De fleste elevene som kom inn på SLFO og SLFN i denne perioden tok sine år med formgivingsstudier på ”husflidslinja”, og bidro på den måten til å holde søkertallet til husflidslinjene høye. Husflidslinjas planer hadde gode og romslige rammer for undervisningen ved at de fulgte samme uketimetall som de rene yrkesfagene. Elevene på GK1TFF og VK1TFF fikk 35 timer undervisning i uka. Av disse var bare fire timer viet til allmennfagene norsk og kroppsøving. Resten var til studieretningsfagene og fire timer pr. uke til valgfag som ofte ble brukt til styrking av studieretningsfag (Kirke- og undervisningsdepartementet, 1976a:11-12).

	Grunnkurs i formingsfag med hovedvekt på tegning, form og farge (GK1TFF)		Videregående kurs 1, Tegning, form og farge (VK1TFF)	
Studieretningsfag	Tegning, form og farge	14	Hovedfag (TFF) med fagteori	20
	Kunst- og kulturhistorie	1	Kunst- og kulturhistorie	1
	Diverse formingsfag	12	Andre formingsfag	5
			Materiallære	1
Allmennfag	Norsk	2	Norsk	2
	Kroppsøving	2	Kroppsøving	2
Valgfag	Valgfag	4	Valgfag	4
sum		35		35

Figur1. På *Studieretning for husflids- og estetiske fag* (HE) kunne elevene velge ulike retninger. Tilbudene i tabellen over viser en populær kombinasjon; Grunnkurs i formingsfag med hovedvekt på tegning, form og farge (GK1TFF) og Videregående kurs 1, Tegning, form og farge (VK1TFF). Timetallet viser at ”husflidslinja” hadde yrkesfagenes uketimetall på 35 timer (Kirke- og undervisningsdepartementet, 1976a:11-12).

De elevene som *bare* tok ”husflidslinja” fikk verken studiekompetanse eller yrkeskompetanse – altså ingen sluttkompetanse etter videregående utdanning. For å endre på dette, anbefalte et utvalg i RVO å opprette et tredje påbyggingsår etter VK1TFF, og høsten 1982 ble det iverksatt forsøk med et slikt kurs. Intensjonen var at dette skulle gi elevene tilstrekkelig med allmennfag slik at de fikk generell studiekompetanse og dermed mulighet for opptak på høgskoleutdanninger (Rådet for videregående opplæring, 1982:4). I 1985 tok RVO nok et initiativ for å sikre sluttkompetanse for elever som gikk på ”husflidslinja”. De nedsatte en arbeidsgruppe som fikk følgende mandat: ”Arbeidsgruppen skal med utgangspunkt i nåværende fagplaner for husflidsfagene, vurdere fag-/emnekombinasjoner med sikte på at tilbudene innen studieretningen kan gi yrkes- og/eller studiekompetanse” (Torkildsen, 1987:37). Utvalget foreslo at studieretningen burde hete *Studieretning for estetiske fag* og at et 3- eller 4-årig utdanningsløp skulle føre til generell studiekompetanse og/eller fag-/yrkeskompetanse. I 1986 ble det åpnet for en allmennfaglig påbygning til det 2-årige kombinerte grunnkurset i Tegning form og farge, slik at elevene fikk studiekompetanse (Aakre 2005). Dette var et viktig skritt i retning for en sluttkompetanse for husflidsfagene.

Oppsummeringsvis kan man si at ”husflidslinja” var et utdanningsløp som på mange måter levde sitt eget liv og som hadde gode rammebetingelser med yrkesfagenes uketimetall og gode verksteder. Utdanningstilbudet sto ikke i noe konkurranseforhold verken til andre yrkesfag eller andre allmennfag. Mangelen ved ”husflidslinja” var at den for mange ikke førte til noen formell sluttkompetanse. Da innstillingen fra det RVO-nedsatte utvalget i 1985 foreslo en splittet sluttkompetanse, som kunne være enten studiekompetanse eller fag/yrkeskompetanse, var dette både radikalt og risikabelt i forhold til å være tydelig fram mot kommende revisjoner.

Formgivingsfagene i Reform 94 (R94)

Til tross for noen justeringer etter 1976, var det først med R94 at de neste store forandringene ble innført i den videregående opplæringen i Norge. Spørsmålet om sluttkompetanse var en av de sentrale utfordringene utdanningsminister Gudmund Hernes tok tak i. For å hindre ”vandring fra grunnkurs til grunnkurs” og for å sikre elevenes progresjon fram mot en sluttkompetanse skulle antall grunnkurs reduseres fra over 100 til et minimum. Antall studieretninger, med tilsvarende antall grunnkurs, ble satt til 13. Av disse var tre allmennfaglige og ti yrkesfaglige. De tidligere husflidsfagene ble plassert i den yrkesfaglige studieretningen *Formgivingsfag*.

Allmennfaglige studieretninger	Allmenne og økonomisk/administrative fag
	Musikk, dans og drama
	Idrettsfag
Yrkesfaglige studieretninger	Helse- og sosialfag
	Naturbruk
	Formgivingsfag
	Hotell- og næringsmiddelfag
	Byggfag
	Tekniske byggfag
	Elektrofag
	Mekaniske fag
	Kjemi- og prosessfag
	Trearbeidsfag

Figur 2. I Reform 94 fikk de fagområdene som tidligere utgjorde *Studieretning for husflids- og estetiske fag* (HE) helt ulik plassering. De tidligere husflidsfagene ble nå plassert som yrkesfag under Formgivingsfag sammen med yrkesfag som frisør og blomsterdekoratør. Musikk ble derimot plassert som allmennfaglig studieretning.

Hernes la opp til et tydelig løp for elever på allmennfaglig studieretning med generell studiekompetanse, som åpnet for opptak på høyere utdanning. For elever på yrkesfaglige studieretninger var hovedstrukturen to år på skole og to år i bedrift, med en sluttkompetanse i form av fagbrev eller tilsvarende. Samtidig ble det satt tak på hvor mange år elevene skulle få mulighet til å gå i den videregående opplæringen. Med noen unntak ble utdanningen normert til tre år i skole og fire år for utdanninger der yrkespraksis ble inkludert. På de yrkesfaglige studieretningene ble det også lagt inn mer obligatoriske allmennfag enn det som lå i tidligere læreplaner. Det ble også lagt tilrette for at elever kunne "hoppe av" yrkesutdanningen og kombinere yrkesfagene med allmennfag, og dermed oppnå generell studiekompetanse. Yrkesfagene fikk mye oppmerksomhet ved innføringen av R94, og det var uttrykt stor motstand mot at yrkesutdanningenes grunnkurs ble så brede og at elevene fikk flere timer med obligatoriske allmennfag. Dette førte til at elevene måtte vente helt til VK1 med å få undervisning i det spesifikke fagfeltet de ønsket fagbrev innen.

Til tross for at lærere på "husflidslinja" og deres allierte i RVO og Forsøksrådet i over ti år hadde vært så opptatt av hvordan kunst- og designfagene kunne kombineres i et løp som ga studiekompetanse, ble dette ikke fulgt opp da strukturen ble lagt i R94. Forklaringen kan ligge i en brutt kontinuitet gjennom at RVO ble nedlagt i 1992. Det kan også finnes en forklaring i at det var de tradisjonelle yrkesfagene med fagbrevtradisjon som ble prioritert i R94 og ikke de kvinnedominerte formgivingsfagene med basis i "husflidslinja". Til sammenlikning ble Musikk, dans og drama plassert som et studietilbud med tilhørende studiekompetanse samtidig som de fikk beholde 35-timersuke. Det viser at musikk og husflidsfag, som tidligere hadde vært samlet i Studieretning for husflids- og estetiske fag, fikk *ulik* skjebne i R94.

Hvem fikk undervisningskompetanse?

Ved å plassere det som hadde vært "husflidslinja" inn i den yrkesfaglige studieretningen Formgivingsfag oppsto en situasjon som skulle vise seg å by på en del utfordringer. For det første lå det en utfordring i å samle så ulike yrkesfag som frisør, skredder og blomsterdekoratør m.m. i ett felles grunnkurs. Men også innen "husflidslinja" hadde det utviklet seg ulike tradisjoner. Når yrkestradisjon og husflidstradisjon *i tillegg* skulle samles i det *samme* grunnkurset med *én* felles læreplan, så var det duket for motsetninger.

Representanter for de ulike fagtradisjonene sto overfor en stor utfordring for å komme fram til en felles læreplan for grunnkurset i formgivingsfag. Læreplangruppa som ble oppnevnt besto av seks personer, hvorav to kvinnelige lærere fra videregående skoler. De fire andre var menn, der én var kunstner og de andre representerte opplæringsrådene for grafiske fag, frisørfag og blomsterdekorasjon (Aakre, 2005:301). Etter intense diskusjoner ble *Tegning, Form, Farge* og *Kunst- og kulturhistorie* valgt som studieretningsfag på grunnkurset. De konkrete planene bærer preg av å være pragmatiske kompromissdokumenter. Det måtte de også være når de skulle gi et tilbud til elever uansett om de skulle bli frisører, blomsterdekoratør eller fordype seg i tegning, form og farge som forberedelse til frie yrker innen kunst, design og arkitektur.

Samlingen av så mange ulike fagfelt inn i samme grunnkurs skapte også noen problemer i forhold til hvem som hadde kompetanse til å undervise på grunnkurset i Formgivingsfag. Det var hovedsakelig lærere som hadde undervist på "husflidslinja" som hadde tegning, form og farge i sin fagkrets. Frisører, blomsterdekoratør og skreddere hadde sin spisskompetanse innen yrkesspesialiserte materialfelt i sin fagkrets. Departementet sto dermed overfor et problem der de skulle avgjøre hvem som skulle kunne undervise på det nye grunnkurset i Formgivingsfag. Skulle en frisør kunne undervise i tegning, form og farge?

Fag og yrker som ble samlet inn i Formgivingsfag:

Grunnkurs	Videregående kurs 1 (VK1)	Videregående kurs 2 (VK2) / Bedrift
Formgivingsfag	Søm	Buntmaker, Seilmaker, Modist, Dameskredder, Herreskredder, Kjole og draktsyer, Klesformgiver, Kostymemaker
	Formgivingsfag: 1) Aktivitør, 2) Tekstiltrykk/broderi, 3) Strikking/veving, 4) Harde/plastiske materialer	Aktivitør, Tekstiltrykk/broderi, Strikking/veving, Harde/plastiske materialer
	Fotografi	Reklamefotograf, Portrettfotograf
	Førtrykk	Reproteknikk, Typografi
	Blomsterdekoratør	Blomsterdekoratør
	Frisørfag	Damefrisør, Herrefrisør, Dame- og herrefrisør, Parykkmaker
	Glasshåndverkerfag	Glassforming, Videreforedler
	Tegning/form/farge	Tegning/form/farge, Reklame/illustrasjon/design (visuell kommunikasjon), Interiør, utstilling
	Trykk	Trykk
	Duodji	Duodji
	Tannteknikk	Tannteknikk
	Gullsmed gravør	Gullarbeid, Fattig, Hammerarbeid, Korpusmontering, Filigransarbeid, Sølvtrykking, Sølvseisering, Sølvemaljing, Sølvgravør, Stålgravør
	Bokbind	Bokbind
	Skomakerfag	Skomaker, Protesemontør
	Taksidermist	Taksidermist
Ortopedifag	Protesemontør, Ortopedisyer, Ortopedinåtter	

Figur 3. Tabellen over viser den første oversikten over tilbudene innen Formgivingsfag på Grunnkurs (GK), Videregående kurs1 (VK1) og Videregående kurs2 (VK2) som elevene ble presentert for da de skulle søke i 1994 (Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet 1993). Tilbudene ble etter hvert noe endret.

Departementet valgte en pragmatisk løsning på dette problemet der prinsippet var at færrest mulig lærere skulle behøve å miste jobben. Dette forutsatte imidlertid en massiv etterutdanning av yrkesfaglærere. Statens lærerhøyskole i forming Oslo (SLFO) hadde allerede våren 1993 planer for etterutdanningskurs klare, men det var først etter at Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF) tok tak i saken at midler til å videreføre arbeidet kom på plass. Janne Beate Reitan, leder ved avdelingen for Veiledning, Etterutdanning, Informasjon og Forskning (VEIF) på SLFO, ledet utvalget som skulle kartlegge etterutdanningsbehovet av de lærerne som skulle undervise på det nye grunnkurset. Utvalget mente det var behov for omfattende etterutdanning, men KUF bestemte at det skulle være fem uker etterutdanning for yrkesfaglærere og tre ukers etterutdanning for tegnelærere. Felles for alle var én ukes etterutdanning i *Fagdidaktikk* og en uke i *Visuelt språk*. Yrkesfaglærerne skulle få tre ukers etterutdanningskurs innen hvert av områdene *Tegning, Form og Farge*. Tegnelærerne skulle kurses i *Tegning, form og farge relatert til fag* (Søyland, 1995).

At frisører og blomsterdekoratør skulle få undervisningskompetanse i tegning, form og farge på grunnlag av tre ukers etterutdanningskurs fikk sterk kritikk. Flere av de tegnelærerne som tidligere hadde undervist i tilsvarende fag og uketimetall på "husflidslinja", hadde ofte fem års utdanning innen feltet. At yrkesfaglærerne kunne "få" slik kompetanse i løpet av fem uker vakte protester (Nielsen, 1994a). Også Norske Billedkunstnere (NBK), ved leder Siri Kvitvik, engasjerte seg i saken og krevde at lærere som skulle undervise innen disse fagene måtte ha reell kompetanse (Stafne, 1993). Protestene førte ikke til at forslaget ble endret, og dermed fikk yrkesfaglærerne rett til å undervise i tegning, form og farge på grunnkursnivå. KUF nedprioriterte dermed faglig kvalitet til fordel for å slippe å si opp yrkesfaglærere.

Hybriden Tegning, form og farge med studiekompetanse

Ved innføringen av R94 var sluttkompetanse en av de sakene Gudmund Hernes flagget høyt. Men for elever som hadde valgt Formgivingsfag for å kvalifisere seg for opptak på høyskolestudier innen kunst, design, arkitektur eller faglærerutdanning, lå det i utgangspunktet *ingen* klar sluttkompetanse i et treårig løp. Dette ble sterkt kritisert, blant annet på en pressekonferanse 14.12.1993 (Stafne 1993). Hernes hørte på argumentene og den 24. januar 1994 fikk NBK brev om at departementet åpnet for at det skulle utvikles et tilbud i Tegning, form og farge på VK2 (VK2TFF) som kombinerte studieretningsfag og allmennfag, slik at elevene fikk studiekompetanse og dermed mulighet for opptak på høyskole. Dette skulle tilbys innenfor den treårsrammen som elevene nå fikk i den videregående opplæringen. Det spesielle ved denne *hybriden* var opphopningen av teori det tredje studieåret, VK2TFF, med 22 timer i uka til allmennfag, i tillegg til 11 timer i studieretningsfaget. På videregående kurs 1 Tegning, form og farge (VK1TFF) hadde fordelingen mellom fagene vært omvendt, med forholdsvis få timer til allmennfag, med 10 timer i uka, og 25 timer i uka til formgivingsfag. For mange elever var det tungt med så stor konsentrasjon av allmennfagene på VK2TFF.

Studieløpet for Tegning, form og farge med studiekompetanse:

	<i>Grunnkurs Tegning, form og farge (GKTFF)</i>		<i>Videregående kurs 1 Tegning, form og farge (VK1TFF)</i>		<i>Videregående kurs 2 Tegning, form og farge (VK2TFF)</i>	
Studie- retnings- fag	Tegning	7	Tegning	8	Tegning	6
	Form	7	Form	5	Komposisjon	3
	Farge	6	Farge	5		
			Skrift	1		
			Beskrivende geometri	1		
	Kunst- og kulturhist.	2	Kunst- og kulturhist.	4	Moderne kunsthist.	2
Valgfag	Valgfag	2	Valgfag	3	Valgfag	2
Felles allmenne fag	Norsk	2		2	Norsk	10
	Engelsk	2		2	Engelsk	1
			Samfunnslære	2	Nyere historie	4
	Matematikk	3			Matematikk	2
	Naturfag	2			Naturfag	3
	Kroppspøving	2	Kroppspøving	2	Kroppspøving	2
Sum timer/uke		35		35		35

Figur 4: Fag- og timefordeling for de elever som valgte hybriden *Tegning, form og farge med studiekompetanse* innenfor den yrkesfaglige studieretningen Formgivingsfag. Grunnkurset (GKTFF) var felles for alle yrkesfagene på denne studieretningen (Utdanningsdirektoratet, 1994).

Selv om elevene nå skulle få et tilbud som ga dem studiekompetanse, så ble ikke denne hybriden oppfattet som en permanent god løsning. Et bredt antall organisasjoner og institusjoner innen kunst- og designsektoren samlet seg derfor i *Nettverk for visuelle kunsthøgskole* for å fremme et bedre tilbud for formgivingsfagene. Sammen arrangerte *Landslaget Forming i skolen* (LFS) og Statens lærerhøgskole i forming (SLFO) derfor en stor Nasjonal konferanse for visuelle kunsthøgskole i Reform 94 på Gamle Logen i Oslo 3. mars 1994. Konferansen ble arrangert i samarbeid med 35 av Norges mest sentrale kunst- og kulturinstitusjoner og samlet nærmere 300 deltakere. Det ble også utarbeidet en egen rapport fra konferansen med bidrag fra innleiderne (Nielsen, 1994b). I rapporten sto kravet om kvalitet og kompetanse sentralt, samtidig som ulike modeller for de visuelle kunsthøgskole ble presentert og problematisert.

Til tross for at hybriden TFF med studiekompetanse ikke var spesielt tydelig markert i de utdanningsfaglige oversiktene, så ble tilbudet svært populært. Det kan være flere grunner til det. Tilbudet hadde samme rammer som yrkesfag, med 35-timers uke og ca. 15 elever i klassen. Det utviklet seg gode miljøer som hadde tid til å lage utstillinger som fikk oppmerksomhet i nærmiljøet. For eksempel hadde Rosenvilde videregående skole årlige utstillinger av elevarbeid som ble dokumentert i lokalavisa Asker og Bærums Budstikke. Gjennom oppslag i media og en positiv jungeltelegraf søkte mange elever seg til Formgivingsfag. Studieløpet var jentedominert og det sto ikke i noe direkte konkurranseforhold til andre studieretninger. På flere videregående skoler var det likevel konkurranse om å få elevene til å velge andre videregående kurs innen Formgivingsfag. Flere steder gikk det tregt med å motivere elever for å velge de tekstile tilbudene på VK1 og VK2. Uenighet innad i tekstilmiljøet hindret at studiekompetansen kom på plass like fort som for Tegning, form og farge.

Populariteten til Formgivingsfag kan illustreres ved at det var 14.500 elever som valgte å gå på denne studieretningen i 2000. I 1999 kom stortingsmeldingen om Videregående opplæring (Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1999) som blant annet førte til at fagfeltet ble ytterligere styrket med den nye yrkesfaglige studieretningen *Medier- og kommunikasjon* (MK) i 2000. Årene etter at MK ble opprettet, sank antall elever innen Formgivingsfag noe, men i 2004 var Formgivingsfag igjen oppe på 14.300 elever, samtidig som MK hadde økt til ca. 5000. Nesten 20.000 elever valgte altså studier innen formgivingsfag og medier, og en stor del av disse fikk samtidig studiekompetanse og dermed inngangsbillett til universitets- og høskolestudier.

Ulike rammer og posisjoner

Vi har sett at siden 1976 har kunst- og designfagene blitt plassert innenfor ulike studieretninger i videregående opplæring. Som "husflidslina" ble fagfeltet plassert som selvstendig studieretning uten formell sluttkompetanse sammen med musikk. Det varte fram til innføringen av R94, da kunst- og designfagene (TFF med studiekompetanse) fikk plass som en hybrid inn under den yrkesfaglige studieretningen Formgivingsfag. Parallelt med dette har linje-/studieretningsfaget Form og farge hele tiden ligget som godkjente planer innen allmennfaglig studieretning, men bare få skoler har i praksis gitt tilbud om dette.

En forklaring på dette kan ligge i ulike rammefaktorer. Da kunst- og designfagene lå inn i den selvstendige "husflidslinja", og senere under den yrkesfaglige studieretningen Formgivingsfag, var rammene forholdsvis gode og utbredelsen av tilbudet forholdsvis høy. Dette kan allikevel ikke være tilstrekkelig for å forklare hvorfor linje-/studieretningsfaget Form og farge i praksis fikk så liten utbredelse på allmennfaglig studieretning. Det kan ha ligget en motvilje mot å styrke praktiske fag på allmennfaglig studieretning, fordi det hadde stilt krav til utforming av spesialrom og kostbart utstyr. Men heller ikke det holder som argument. Praktisk kroppsøving har blitt tilbudt som obligatorisk fag i den videregående skolen, og også i det tidligere gymnaset. Undervisning i kroppsøvingen har forutsatt gymsaler med utstyr, apparater og garderober. Dersom passende lokaler ikke var tilgjengelig på den enkelte skole, kunne idrettsanlegg i nærområdet benyttes. Det har med andre ord vært mulig å finne løsninger for det plasskrevende og praktiske kroppsøvingfaget, selv om dette har vært kostbart. Men kroppsøving er et obligatorisk praktisk fag og stiller derfor i en annen kategori enn et valgbart linje-/studieretningsfag. At kroppsøving har fått en slik sentral og obligatorisk plass i all videregående opplæring, henger sammen med en erkjennelse om at en vel trent og sunn kropp er en viktig forutsetning for læring og et godt liv. Tilsvarende erkjennelse er ikke utbredt når det gjelder kulturfag.

Det kunstneriske aspektet med nyskaping har stått sentralt i planene for linje-/studiefaget Form og farge, og dette burde ha appellert til den humanistiske tradisjonen som

har hatt fotfeste innen gymnaskulturen. Men trolig har heller ikke dette bidratt til at flere videregående skoler valgte å inkludere Form og farge i sine studietilbud. Kanskje har representanter for kunst- og designfagene ikke nådd fram med å profilere fagfeltet på en attraktiv måte? Den allmenne mediedekningen av billedkunsten har kommunisert en kunstverden preget av ønske om å provosere. Selv om dette bare var en del av billedkunsten, er det ikke usannsynlig at dette har påvirket de videregående skolenes kollegier. Det ser heller ikke ut til at skolene har hatt mange nok entusiaster som har vært villige til å kjempe fram kunst- og designfagene i den allmennfaglige tilbudsstrukturen. Heller ikke innslag av design og arkitektur i læreplanene ser ut til å ha motivert skolenes ledelser. Dette til tross for en økende interesse for design og arkitektur som legger vekt på bærekraftig utvikling som del i utdanning for et bedre samfunn.

Etter 1976, og spesielt i forbindelse med innføringen av R94, ble real-, språk- og samfunnsfagene styrket som obligatoriske fag på de yrkesfaglige studieretningene. Riktignok ble en yrkesretting av allmennfagene vektlagt i planarbeidet, men det er lite som tyder på at dette ble godt nok fulgt opp i praksis. Yrkesfagene er mange, og det ble ikke utviklet yrkesrettede lærebøker i matematikk, norsk og samfunnsfag for alle disse. Fordi læreboktradisjonen har stått så sterkt i norsk og matematikk, og disse lærebøkene i hovedsak var utviklet for allmennfaglig studieretning, er det ikke uventet at yrkesrettingen av allmennfagene for yrkesfagene ikke ble gjennomført i praksis. Dette viser en tradisjonsforflytting fra håndverkernes praksisnære tilnærming til fagstoff mot den mer abstrakte tradisjonen som har ligget i gymnastradisjonen. I praksis ble allmennfagenes tradisjon pådyttet yrkesfagene. I følge Håkon Høst var Steen-komiteens hovedstrategi å løfte arbeiderklassen ved hjelp av middelklassens utdanningsprivilegier (Høst, 2010). Mye kan tyde på at den strategien har fått oppslutning i praksis. Spørsmålet er om det er en god strategi.

Historien om kunst- og designfagene i den videregående opplæringen handler også om faglige motsetninger med forankring i ulike *ideer* om fagfeltets mål og innhold. Håndverklærere bygget på en gjenskapings- og nyttekultur som sto i kontrast til en skapende kunsttradisjon som kunstfagutdannede lærere var bærere av. Da departementet ”løste” kompetensstriden mellom håndverklærere og tegnelærere med å etterutdanne håndverklærere til tegnelærere på fem uker, var dette faglig sett svært uheldig og det bidro ikke til å forbedre samarbeidsklimaet mellom de ulike lærergruppene. Det var heller ikke uproblematisk da ”husflidslinjas” grunnkurs på 1980-tallet fikk store innslag av tegning, form og farge. Lærerne med husflidsbakgrunn bar på en tekstil tradisjon som sto i kontrast til tegnelærernes ideer om fagfeltets mål og innhold. Selv blant tegnelærerne var det ulike oppfatninger om innhold og prioriteringer som var knyttet til ulike tradisjoner. Den Bauhaus-inspirerte designtradisjonen la vekt på tverrfaglighet, men systematiserte undervisningen som tegning, form og farge. En slik oppdeling var ikke til hinder for å utvikle en praksis med stor vekt på ekspressive uttrykk. Også ideer om å knytte undervisningen til den visuelle kultur som elevene møtte til daglig ble profilert ved enkelte skoler på 1980-tallet (Marthinsen et. al, 1984). ”Husflidslinjas” popularitet på 1970 - 80-tallet og populariteten til Formgivingsfag i R94 kan kanskje ha skjult noen av disse motsetningene. Det var plass til ulike syn, og lærerne sto forholdsvis fritt i forhold til å legge opp egen undervisning. Heller ikke sluttvurderingen av elevenes prestasjoner hadde store innslag av sentral styring eller felles fokus. De utfordringer og motsetninger som fagfeltet har blitt utsatt for, har bare i liten grad vært artikulert og problematisert. Det er kanskje en av grunnene til at kunst- og designfagene har slitt med å vinne fram i det offentlige ordskifte med sine særegenheter i spennet mellom å være verkstedbasert, og samtidig ha et allmenndannende siktemål.

Sett i perspektiv, var det påfallende at ”musikklinja” og ”husflidslinja” som tidligere var samlet i Studieretning for husflids- og estetiske fag fikk så ulik plassering i Reform 94. ”Musikklinja” fikk beholde sin særstilling som både praktisk og allmenndannende i en egen

studieretning for Musikk, dans og drama. ”Husflidslinja” ble derimot plassert som yrkesfag, og måtte gjennom flere runder før hybridene Tegning, form og farge med studiekompetanse kom på plass. Denne hybridene fikk allikevel stor søkning og gode rammevilkår i perioden 1994-2006. Som valgbart tilbud på allmennfaglig studieretning har det derimot bare vært et fåtall skoler som har valgt å tilby linje-/studieretningsfaget Form og farge. Det viser at kunst- og designfagene ikke har blitt prioritert på allmennfaglig studieretning. Forklaringer på hva som kan ligge til grunn for dette er sammensatte og komplekse. Men den videregående skolen er ikke statisk. Samfunnet har endret seg og fremdeles er skolen landets største ”ikke-kommersielle” kulturinstitusjon. I det ligger et ansvar for også å utvikle elevenes kulturelle kompetanse.

Liv Merete Nielsen

Professor, dr. ing.

Avdeling for estetiske fag, Høgskolen i Oslo

Leder av forskernettverket DesignDialog

Email adresse: livmerete.nielsen@est.hio.no

Referanser

- Andersen, Kjell. (1999). *Allmennutdanning og yrkesutdanning i Norge. Hovedlinjer i utviklingen av videregående opplæring etter 1945*. Kristiansand: Høgskoleforlaget.
- Coward, Georgius. (1974). Gymnaset. I *Pedagogisk oppslagsbok 1*. (567-568). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Forsøksrådet for skoleverket. (1978). *Metodisk veiledning. Tegning, form og farge*. Oslo: Forsøksrådet.
- Goodson, Ivor F. (1993 [1982]). *School Subjects and Curriculum Change. Studies in Curriculum History*. London: The Falmer Press.
- Goodson, Ivor F. (1995 [1988]). *The Making of Curriculum Change*. London: The Falmer Press.
- Gundem, Bjørg B. (1990). *Læreplanpraksis og læreplanteori*. Oslo: Universitetsforlaget
- Høst, Håkon. (2010). *Fag- og yrkesopplæringen i Norge – noen sentrale utviklingstrekk (2) Rapport 2/2010*. Oslo: NIFU/STEP.
- Kirke- og undervisningsdepartementet. (1967). *Innstilling I om det videregående skoleverket fra Skolekomiteen av 1965*. Oslo: KUD.
- Kirke- og undervisningsdepartementet. (1969). *Innstilling II om det videregående skoleverket fra Skolekomiteen av 1965*. Oslo: KUD.
- Kirke- og undervisningsdepartementet. (1970). *Innstilling III om det videregående skoleverket fra Skolekomiteen av 1965*. Oslo: KUD.
- Kirke- og undervisningsdepartementet. (1976). *Del 3b. Studieretning for husflids- og estetiske fag. Grunnkurs. Videregående kurs 1 (Husflidslinja) Juni 1976*. Oslo: KUD.
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. (1993). *Til deg som skal søke videregående opplæring. F-3051*. Oslo: KUF.
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. (1994). *REFORM'94 Videregående opplæring. Nye læreplaner. F-3039*. Oslo: KUF.
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. (1995a). *Læreplan for videregående opplæring. Grafisk formgivning. Nasjonalt valgfag*. Oslo: KUF.
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. (1995b). *Læreplan for videregående opplæring. Arkitektur og omgivelser. Nasjonalt valgfag*. Oslo: KUF.
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. (1997a). *Læreplan for videregående opplæring. Studieretningsfag i studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag. Form og farge*. Oslo: KUF.

- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. (1997b). *Læreplan for videregående opplæring. Kunst- og kulturhistorie. Studieretningsfag i studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag*. Oslo: KUF.
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. (1999). *St. meld. nr. 32 (1998-1999) Videregående opplæring*. Oslo: KUF.
- Langangen, Anders. (2004). 1969 Reformgymnaset. I *Oslo katedralskoles historie i hovedtrekk. Del 3*. Lastet ned 5. mai 2010 fra <http://home.gethome.no/alangang/kattahistorie3.htm#1969>
- Marthinsen, Turid, Breitenstein, Ole, Nielsen, Liv M., & Rasmussen, Lars. (1984). *Å lese bilder*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nielsen, Liv Merete. (1994). Visuelle kunstfag i Reform - 94. *Billedkunstneren* (1), 18-19.
- Nielsen, Liv Merete. (Red). (1994). *Nasjonalt konferanse for visuelle kunstfag i Reform 94. Gamle Logen i Oslo 3. mars 1994*. Oslo: Landslaget forming i skolen.
- Rådet for videregående opplæring. (1982). *Innstilling fra utvalget til å utrede strukturen i studieretning for Husflids- og estetiske fag*. Oslo: RVO.
- Rådet for videregående opplæring. (1980). *Fagplan for linjefaget Form og farge. Rundskriv RVO – 80/80*. Oslo: RVO.
- Skarpenes, Ove. (2007). *Kunnskapens legitimering. Fag og læreplaner i videregående skole*. Oslo: Abstrakt forlag
- Stafne, Anne Lise. (1993, 15. desember). Kunstnerne sier nei til skolereform. *Aftenposten*
- Søyland, Inger Marie. (1995). *Rapport 1994-1995. Prosjektet Tegning, form og farge for grunnkurs formgivingsfag Reform 94*. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Torkildsen, Ingeborg. (1987). Estetisk opplæring. Om innstillingen om struktur og innhold i husflidslinja. *Videregående opplæring* (6), 37-41.
- Utdanningsdirektoratet. (1994). Læreplaner for videregående opplæring (R94). Oslo: U.dir. Lastet ned fra <http://www.udir.no/Artikler/Lareplaner/Lareplanverket-for-videregaende-opplaring-R94/>
- Aakre, Bjørn Magne. (2005). *Formgivning og design i et didaktisk perspektiv*. Trondheim: NTNU.